

ZABRZE NA TLE DZIEJÓW GÓRNEGO ŚLĄSKA.
HISTORIA I TRADYCJE REGIONU I MIASTA.

PROGRAM NAUCZANIA
AUTORSKIEGO WĄTKU TEMATYCZNEGO

przedmiotu „Historia i społeczeństwo. Dziedzictwo epok ”

dla uczniów Zespołu Szkół Ekonomiczno - Usługowych w Zabrze

Janina Magiera

Zespół Szkół Ekonomiczno - Usługowych w Zabrze

ZAŁOŻENIA PROGRAMU

Program nauczania autorskiego wątku tematycznego „Zabrze na tle dziejów Górnego Śląska. Historia i tradycje regionu i miasta” przeznaczony jest dla IV etapu edukacyjnego w ramach przedmiotu *Historia i społeczeństwo. Dziedzictwo epok*. Realizowany będzie w klasie czwartej technikum Zespołu Szkół Ekonomiczno - Usługowych w Zabrzu.

Program jest zgodny z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. (Dz. U. z 2012, poz.977) w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół, a także z wytycznymi zamieszczonymi w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 czerwca 2012 r. w sprawie dopuszczania do użytku w szkole programów wychowania przedszkolnego i programów nauczania oraz dopuszczania do użytku szkolnego podręczników (Dz. U. z 2012, poz. 752).

Zagadnienia realizowane w ramach wątku autorskiego mają przybliżyć uczniom region i miejsce ich zamieszkania, jego przeszłość, dorobek kulturalny i materialny.

Program nastawiony jest na poznanie historii Zabrza i Górnego Śląska, kształtowanie postawy poszanowania tradycji i kultury własnego regionu, odpowiedzialności za jego dalszy rozwój oraz samodzielności ucznia w dochodzeniu do wiedzy. Jest to zgodne z zadaniami szkoły, której celem jest także wprowadzenie ucznia w świat tradycji i wartości regionu oraz wspieranie kontaktów z instytucjami zajmującymi się ochroną i pomnażaniem dziedzictwa kulturowego.

Realizacja programu będzie obejmować lekcje w szkole, lekcje muzealne i wycieczki przedmiotowe .

CELE KSZTAŁCENIA I WYCHOWANIA

Cele ogólne:

- poznanie historii regionu i miasta oraz jego dziedzictwa kulturowego jako części Polski i Europy;
- rozbudzenie świadomości regionalnej i wzmocnienie szacunku wobec tradycji i dorobku przodków;
- pogłębienie więzi ze swoim środowiskiem, regionem i krajem oraz kształtowanie tożsamości regionalnej w kontekście wartości narodowych, europejskich;
- kształtowanie postaw tolerancji wobec innych narodów, kultur, wyznań;
- wzbogacenia wiedzy ucznia, aby mógł lepiej zrozumieć otaczającą go rzeczywistość, rozwijanie jego umiejętności analizowania i interpretowania zjawisk i procesów zachodzących w najbliższym środowisku;
- kształtowanie aktywności, dociekliwości, ciekawości i innowacyjności uczniów;
- przygotowanie uczniów do aktywnego i odpowiedzialnego uczestniczenia w życiu społecznym, politycznym, kulturalnym i gospodarczym własnego miasta, regionu i kraju.

Cele szczegółowe:

1) wiedza i rozumienie historii

Uczeń:

- zna historię polityczną i gospodarczą Górnego Śląska i Zabrze;
- rozumie złożoność historycznych losów swojej „małej ojczyzny” i jej zmian w przynależności państwowej i administracyjnej na przestrzeni wieków;
- zna wybitne i zasłużone postacie dla regionu i miasta;
- zna dziedzictwo materialne i duchowe Górnego Śląska;
- rozumie na czym polegała wielonarodowość i wielokulturowość na Śląsku;
- zna instytucje muzealne regionu i miasta.

2) umiejętności

Uczeń:

- dostrzega związki i współzależność między przeszłością a teraźniejszością oraz między dziejami powszechnymi, narodowymi i historią regionu;
- dokonuje analizy procesów, wydarzeń i zjawisk historycznych w kontekście politycznym, gospodarczym i społecznym;
- dostrzega specyfikę kulturową regionu;
- rozwija umiejętność krytycznej analizy i oceny wydarzeń oraz procesów z historii Górnego Śląska na podstawie różnego rodzaju źródeł;
- lokalizuje fakty historyczne w czasie i przestrzeni historycznej;
- efektywnie wykorzystuje i sprawnie posługuje się technologią informacyjną;
- nabywa umiejętności planowania i organizowania własnej pracy oraz pracy i współdziałania w zespole.

3) postawy

Uczeń:

- ma poczucie dumy własnego regionu, miasta i jego dorobku materialnego i kulturowego;
- jest tolerancyjny wobec innych kultur, religii i narodów;
- docenia osiągnięcia i dorobek wybitnych Ślązaków;
- dba o zachowanie tradycji, kultury i języka na Śląsku;
- dba o miejsca pamięci i zabytki w regionie i mieście;
- rozwija postawę świadomego udziału w życiu społecznym, politycznym, gospodarczym i kulturalnym regionu;
- zna i promuje wartości cenione na Śląsku.

TREŚCI NAUCZANIA I OSIĄGNIĘCIA UCZNIÓW

I Dzieje polityczne regionu i miasta

1. Śląsk na progu historii.

1 godz.

Treści nauczania

1. Okres prahistoryczny w dziejach Śląska.
2. We wspólnocie słowiańskiej.
3. Plemiona śląskie.
4. W państwie Samona i wielkomorawskim.
5. Pod rządami Przemyślidów.

Osiągnięcia i kompetencje uczniów

Uczeń:

- wymienia najważniejsze etapy w najdawniejszych dziejach Śląska (pradzieje, najazd Słowian VI/VII w., w państwie Samona ok. 623 - 658, w państwie wielkomorawskim ok.890/900 do ok. 906/907, pod rządami czeskich Przemyślidów do ok.990 r.);
- zna najstarsze źródła pisane dotyczące Śląska („*Opis krajów i regionów z północnej strony Dunaju*” tzw.*Geograf Bawarski*, *Kronika Thietmara*, tzw. *Dokument praski*);
- wymienia oraz lokalizuje na mapie położenie plemion śląskich i ich główne grody (Dziadoszanie, Bobrzanie, Ślężanie, Trzebowianie, Gołęszyce, Opolanie i Lupiglaa);
- opisuje zajęcia dawnych mieszkańców Śląska;
- identyfikuje postacie św. Cyryla i Metodego, św. Wojciecha w kontekście chrystianizacji Śląska;
- rozwija swoje zainteresowania archeologią i historią własnego regionu.

2. W państwie Piastów (ok. 990 r. – 1335)

2 godz.

Treści nauczania

1. Przyłączenie Śląska do państwa Mieszka I ok.990 r.
2. Zjazd gnieźnieński - powstanie biskupstwa w Wrocławiu.
3. Walki o Śląsk między Piastami a Przemyślidami.
4. Śląsk za panowania Władysława Hermana i Bolesława Krzywoustego.
5. Rozbicie dzielnicowe na Śląsku.
6. Sprawa śląska w polityce ostatnich Piastów.

Osiągnięcia i kompetencje uczniów

Uczeń:

- wymienia władców z dynastii piastowskiej;
- zna dzieje rywalizacji polsko-czeskiej o Śląsk oraz najważniejsze daty (1039 r.- najazd księcia czeskiego Brzetysława i przyłączenie Śląska do Czech; 1050 r.- zbrojne zajęcie Śląska przez Kazimierza Odnowiciela i odbudowa organizacji kościelnej; 1054 r.- traktat w [Kwedlinburgu](#) i jego konsekwencje);
- potrafi określić, kiedy i dlaczego doszło do podziału Śląska na dwie części (zachodnią ze stolicą we Wrocławiu i wschodnią ze stolicą w Opolu);

- zna najważniejszych książąt śląskich (Władysław Wygnaniec, Bolesław I, Mieszko I Płatonogi, Henryk Brodaty, Henryk Pobożny),
- omawia działalność kolonizacyjną i gospodarczą Henryka Brodatego;
- potrafi odczytać informacje z drzewa genealogicznego Piastów Śląskich;
- wyjaśnia termin: monarchia Henryków Śląskich;
- rozwija umiejętność analizy tekstów źródłowych oraz źródeł ikonograficznych i kartograficznych;
- zna daty: zjazdu w Gnieźnie 1000 r., najazdu Brzetysława 1039 r., traktatu w Kwedlinburgu 1054 r., statutu Bolesława Krzywoustego 1138 r., bitwy pod Legnicą 1241 r., układów trenczyńskiego i wyszehradzkiego 1335 r., pokoju w Namysłowie 1348 r.;
- omawia skutki rozbitcia dzielnicowego na przykładzie Śląska i jego losów;
- docenia wkład Piastów Śląskich w rozwój gospodarczy i cywilizacyjny Śląska.

3. Pod rządami Czech i Austrii (1335 – 1740)

1 godz.

Treści nauczania

1. Księstwa śląskie jako część Korony Czeskiej 1335-1526:

- husyci na Śląsku;
- czasy anarchii i rywalizacji pomiędzy monarchiami czeską, polską a węgierską (rządy Macieja Korwina 1469 -1490, Władysława Jagiellończyka 1471- 1516);
- układ dynastyczny w Wiedniu między Habsburgami a Jagiellonami;
- panowanie Ludwika II Jagiellończyka 1516 -1526.

2. Śląsk w państwie Habsburgów 1526 – 1740:

- wojna trzydziestoletnia,
- sankcja pragmatyczna Karola VI i jej następstwa.

Osiągnięcia i kompetencje uczniów

Uczeń:

- wie, kim był Jan Hus i co głosili jego zwolennicy;
- omawia przyczyny i skutki wypraw husytów na Śląsk w latach: 1425,1427-1428, opanowanie Gliwic 1430 -1431, 1433;
- zna okoliczności przejścia i okres sprawowania władzy nad Śląskiem przez Macieja Korwina 1469-1490 (nieudana polsko – czeska wyprawa na Śląska i podpisanie umowy we wsi Muchobór Mały między Kazimierzem IV Jagiellończykiem, Władysławem Jagiellończykiem i Maciejem Korwinem);
- omawia postanowienia układu dynastycznego z 1515 r. pomiędzy Jagiellonami a Habsburgami, zna jego skutki;
- wie, w jakich okolicznościach Śląsk znalazł się w państwie Habsburgów i jak długo trwało ich panowanie na Śląsku (1526 -1740);
- wymienia główne przyczyny wojny trzydziestoletniej i czas jej trwania (1618- 1648);
- omawia najważniejsze wydarzenia wojny na Śląsku: wyprawy lisowczyków i spustoszenie południowych części Śląska w roku 1619, 1620; 1626-1627 walki pomiędzy wojskami protestanckiej Unii a oddziałami Ligi pod dowództwem Albrechta von Wallensteina; wkroczenie wojsk szwedzkich na Śląsk w 1639 i 1642 roku;
- zna tragiczne skutki wojny trzydziestoletniej (zmniejszenie się liczby ludności Śląska o 1/3 z powodu wojny, głodu, chorób; straty gospodarcze, zniszczenia miast i wsi);
- zna okoliczności śmierci Jana Sarkandra z Holeszowa k. Ołomuńca;
- omawia dzieje „ szwedzkiej kapliczki” na mogile Żołnierzy w Mikołowie - Bujakowie
- zna pojęcia i terminy historyczne: *Unia Protestancka*, *Liga Katolicka*, *wojna trzydziestoletnia*, *defenestracja praska*, *pokój religijny*, *wojna żywi wojnę”*, *lisowczycy*;
- rozwija umiejętność pracy z mapą, tablicami genealogicznymi, źródłami ikonograficznymi;

- rozumie związki pomiędzy dziejami Górnego Śląska a wydarzeniami europejskimi.

4. W państwie pruskim i cesarstwie niemieckim (1740 – 1918)

1 godz.

Treści nauczania

1. Wojny śląskie 1740-1742, 1744-1745, 1756-1763 i ich skutki.
2. Podział Śląska - Śląsk pruski i Śląsk austriacki.
3. Górny Śląsk w państwie pruskim – zmiany administracyjne.
4. W cesarstwie niemieckim:
  - rozwój gospodarczy oraz cywilizacyjny ziem śląskich
  - Górny Śląsk jako obszar konfliktów społecznych i narodowościowych.

Osiągnięcia i kompetencje uczniów

Uczeń:

- omawia przyczyny i okoliczności przejęcia Śląska przez państwo pruskie;
- zna następstwa 3 wojen śląskich oraz ich daty 1740-1742, 1744-1745, 1756-1763 ;
- wskazuje na mapie podział Górnego Śląska wg postanowień podpisanych we Wrocławiu ;
- omawia zmiany administracyjne na Śląsku w 1741 i 1815;
- wskazuje na mapie rejencję opolską i jej powiaty;
- omawia politykę kanclerza Otto von Bismarcka wobec Kościoła katolickiego i Polaków;
- wskazuje na przyczyny odrodzenia narodowego na Górnym Śląsku i wymienia czołowych działaczy narodowych: Józefa Szafranka, Karola Miarki, Adama Napieralskiego i Wojciecha Korfantego;
- stosuje pojęcia: uwłaszczenie, industrializacja, rejencja opolska, germanizacja, kulturkampf, ruch narodowy;
- ocenia zmiany polityczne i gospodarczo- społeczne na Górnym Śląsku.

5. Powstania śląskie i plebiscyt na Górnym Śląsku.

Wycieczka do Muzeum Powstań Śląskich w Świętochłowicach – 3 godz.

Treści nauczania

1. Traktat wersalski a sprawa śląska.
2. Przyczyny, przebieg i skutki powstań śląskich (1919, 1920, 1921).
3. Plebiscyt na Górnym Śląsku i jego wyniki.
4. Sprawa Śląska Cieszyńskiego.

Osiągnięcia i kompetencje uczniów

Uczeń:

- zna postanowienia traktatu wersalskiego w sprawie Górnego Śląska;
- omawia sytuację narodową, społeczną i polityczną na Śląsku przed plebiscytem oraz powody i okoliczności istnienia w omawianym okresie różnych opcji narodowych i państwowych na Górnym Śląsku;
- zna przyczyny, przebieg i skutki powstań śląskich oraz postaci związane z tymi wydarzeniami (A. Zgrzebniok, W. Korfanty, dr A. Mielęcki, H. Le Ronde, M. Mielżyński);
- omawia działalność i ocenia rolę Międzysojuszniczej Komisji Rządzącej i Plebiscytowej;

- omawia różne formy „walki plebiscytowej”, przebieg i wyniki plebiscytu;
- zna daty: traktatu wersalskiego 28.06.1919, powstań śląskich: sierpień 1919, 1920, 2/3 maj- 5 lipca 1921; plebiscytu 20.03.1921, decyzji o podziale Śląska Cieszyńskiego 28.07.1920, podziału terenu plebiscytowego 12.10.1921, wkroczenia wojsk polskich na Górny Śląsk 20.06.1922;
- zna i operuje pojęciami, nazwami: traktat wersalski, plebiscyt, Grenzschutz, POW, Sipo, Apo, teren plebiscytowy;
- potrafi właściwie korzystać ze zbiorów muzealnych (ilustracje, obrazy, eksponaty, itp.) jako źródło zdobywania wiedzy historycznej;
- potrafi na mapie wskazać: rejony działań powstańczych, Górę św. Anny, linię podziału Górnego Śląska;
- ocenia działalność przywódców politycznych, narodowych;
- dostrzega złożoność i tragedię losów mieszkańców Górnego Śląska;
- szanuje dorobek poprzednich pokoleń oraz zna i dba o miejsca pamięci;
- dostrzega i docenia ważną rolę instytucji muzealnych w zachowaniu dziedzictwa przeszłości.

6. Historia Zabrze – od osady do miasta (XIII w. - 1922r.)

1 godz.

Treści nauczania

1. Najstarsze dzielnice dzisiejszego miasta i ich historia.
2. Zmiany państwowe i administracyjne na przestrzeni wieków (do 1922 r.)
3. Odkrycie węgla i rozwój przemysłowy miasta w XIX wieku.

Osiągnięcia i kompetencje uczniów

Uczeń:

- zna podstawowe dane o Zabrzu: powierzchnia, liczba ludności, położenie, struktura administracyjna;
- opisuje herb miasta;
- wymienia obecne dzielnice miasta i pokazuje je na mapie;
- zna hipotezy związane z pochodzeniem nazwy miasta;
- potrafi wymienić najstarsze źródła pisane związane z historią najstarszych dzielnic: Biskupic, Zaborza, Mikulczyc;
- potrafi wymienić właścicieli miasta na przestrzeni wieków (Szambor Dluhomil, Johann Bernard III von Praschma, Mathias von Wilczek, Karol Lazar Henckel von Donnersmarck) i ich wpływ na rozwój osadniczy i przemysłowy miasta;
- wiąże dzieje miasta z historią regionu i omawia zmiany w jego przynależności państwowej i administracyjnej;
- zna datę odkrycia pokładów węgla przez Salomona Izaaka (1790 r.);
- zna okoliczności zmiany nazwy miasta na Hindenburg w 1915 r.;
- zna datę nadania praw miejskich - 1 X 1922 r.;
- korzysta z mapy, planu miasta;
- korzysta z zasobów Internetu przy poznawaniu historii miasta;
- rozwija zainteresowania historyczne związane z dziejami swojej dzielnicy i miasta.

7. Zabrze miastem granicznym.

Lekcja muzealna – Muzeum Miejskie w Zabrzu.

1 godz.

Treści nauczania

1. Sytuacja polityczno-społeczna na Górnym Śląsku i w Zabrzu po I wojnie światowej.
2. Okres powstań i plebiscytu w Zabrzu.
3. Podział powiatu zabrzańskiego i przebieg granicy polsko-niemieckiej w okresie międzywojennym.

Osiągnięcia i kompetencje uczniów

Uczeń:

- omawia sytuację polityczną i społeczną w Zabrzu po zakończeniu I wojny światowej;
- zna wyniki plebiscytu w powiecie zabrskim
- wskazuje na mapie granicę dzielącą Górny Śląsk, wymienia miejscowości po stronie niemieckiej i polskiej;
- zna przebieg granicy polsko - niemieckiej w Zabrzu i trudności związane z jej wytyczeniem;
- wymienia gminy powiatu zabrskiego, które przyłączono do Polski (Kończyce, Pawłów, Makoszowy);
- omawia najważniejsze postanowienia polsko - niemieckiej konwencji górnośląskiej o ruchu przygranicznym na przykładzie Zabrza;
- wymienia przejścia graniczne funkcjonujące w mieście;
- omawia sytuację mieszkańców *granicznego miasta*.

8. Województwo śląskie w okresie międzywojennym.

1 godz.

Treści nauczania

1. Podział Górnego Śląska w 1921 r.
2. Obszar, liczba ludności, podział administracyjny woj. śląskiego.
3. Autonomia województwa śląskiego:
  - Statut Organiczny Województwa Śląskiego
  - instytucje: Sejm Śląski, Skarb Śląski.

Osiągnięcia i kompetencje uczniów

Uczeń:

- potrafi określić i wskazać na mapie historycznej przedwojenne granice województwa śląskiego;
- zna datę (15 VII 1920 r.) i okoliczności polityczne towarzyszące uchwaleniu Statutu Organicznego Województwa Śląskiego („Ustawa Konstytucyjna z [15 lipca 1920](#) r. zawierająca [statut](#) organiczny Województwa Śląskiego");
- potrafi wskazać najważniejsze postanowienia Statutu (zwłaszcza odrębności prawne i gospodarcze województwa względem reszty kraju);
- zna i właściwie stosuje pojęcia: autonomia województwa śląskiego, Skarb Śląski, Sejm Śląski;
- wymienia uprawnienia Sejmu Śląskiego, rozpoznaje budynek sejmu;
- rozumie znaczenie autonomii dla kształtowania się społeczeństwa obywatelskiego w okresie międzywojennym.

9. Górny Śląsk i jego mieszkańcy w czasie drugiej wojny światowej.

1 godz.

Treści nauczania

1. Działania wojenne we wrześniu 1939 r. na Górnym Śląsku:

- prowokacja gliwicka
- walki o Śląsk 1-4 IX 1939 r.

2. Prowincja Górnośląska:

- obszar włączony do III Rzeszy
- Niemiecka Lista Narodowościowa.

3. Górnoślązacy na frontach II wojny światowej.

Osiągnięcia i kompetencje uczniów

Uczeń:

- omawia oraz wskazuje na mapie przebieg działań wojennych na Śląsku we wrześniu 1939 r.;
- wyjaśnia, na czym polegała tzw. prowokacja gliwicka;
- wskazuje na mapie obszary włączone do III Rzeszy;
- posługuje się terminami: Prowincja Górnośląska, Volkslista, eksterminacja;
- omawia cele i metody realizacji nazistowskiej polityki rasowej i narodowościowej;
- zna pojęcie volkslista, wymienia 4 jej grupy, wyjaśnia dlaczego Górnoślązacy musieli wpisać się na DVL ;
- na podstawie listów z frontu Jana Magiery oraz filmu „Dzieci Wehrmachtu” opisuje wojenne losy Górnoślązaków wcielonych do Wehrmachtu;
- korzysta i interpretuje różne źródła historyczne (listy, film, pamiętniki, relacje świadków);
- odkrywa trudne, przemilczane, czasem kontrowersyjne zagadnienia z historii swojego regionu.

10. Tragedia Górnośląska 1945.

1 godz.

Treści nauczania

1. Wkroczenie wojsk radzieckich na Górny Śląsk – czerwony terror.

2. Deportacje ludności górnośląskiej – ich przyczyny, kierunki i skutki.

3. Obozy pracy:

- Świętochłowice Zgoda
- Łambinowice.

Osiągnięcia i kompetencje uczniów

Uczeń:

- wyjaśnia termin *Tragedia Górnośląska*;
- omawia skutki wejścia Armii Czerwonej na Górny Śląsk w 1945 r. (masowe mordy na mieszkańcach Śląska - np. w Miechowicach, gwałty, kradzieże, rabunki i dewastacje);
- wymienia przyczyny i okoliczności wywózek mieszkańców Górnego Śląska do niewolniczej pracy w ZSRR;
- wskazuje na mapie miejsca deportacji (Zagłębie Donieckie, Syberia, Kazachstan);
- opisuje przyczyny tworzenia i warunki panujące w obozach, w których osadzano ludność śląską (na przykładzie wspomnień więźniów obozu w Świętochłowicach);
- korzysta z bazy Archiwum Historii Mówionej zawierającej wspomnienia świadków wydarzeń z 1945 r.

11. Górny Śląsk i Zabrze w czasach PRL-u.

1 godz.

Treści nauczania

1. Polska w nowych granicach i ustroju.
2. Dekada Gierka
  - koszty industrializacji woj. katowickiego
  - Edward Gierek i jego polityka emigracyjna (układy PRL – RFN).
3. Czasy „Solidarności” i stan wojenny
  - porozumienia jastrzębskie 3 IX 1980
  - pacyfikacja kopalni „Wujek” 16 IX 1981.

Osiągnięcia i kompetencje uczniów

Uczeń:

- wskazuje na mapie zmiany terytorialne Polski po II wojnie światowej zwłaszcza przebieg granicy zachodniej i południowej;
- omawia zmiany granic województw: śląskiego i opolskiego, wynikające ze zmieniających się podziałów administracyjnych w Polsce;
- rozumie pojęcia: „Ziemie Odzyskane”, weryfikacja narodowościowa, przesiedlenia, repatriacja;
- omawia sytuację ludności niemieckiej (wysiedlanie mieszkańców i usuwanie niemieckich pozostałości kulturalnych) oraz nowych mieszkańców regionu – repatriantów z Kresów Wschodnich, reemigrantów z Belgii, Francji;
- zna wyniki spisu ludności w Zabrzu z 1946 r. oraz liczbę ludności napływowej;
- omawia rządy nowej władzy komunistycznej na Śląsku;
- potrafi wymienić skutki forsownej industrializacji Górnego Śląska w latach PRL-u;
- omawia politykę E. Gierka i jej skutki dla mieszkańców Śląska;
- zna przyczyny i skutki wyjazdów mieszkańców Śląska do Niemiec w latach 80-tych;
- omawia wydarzenia związane z powstaniem *Solidarności* na Śląsku;
- zna tragiczne wydarzenia związane ze stanem wojennym na Górnym Śląsku a zwłaszcza z pacyfikacją kopalni „Wujek”.

II Dzieje gospodarcze

1. Dzieje gospodarcze Górnego Śląska i Zabrza do końca XVIII w.

1 godz.

Treści nauczania

1. Dzieje gospodarcze Górnego Śląska w średniowieczu i epoce nowożytnej:
  - rozwój osadnictwa wiejskiego i miejskiego w XIII w.
  - działalność gospodarcza zakonu cystersów w Rudach Raciborskich
  - rozwój górnictwo kruszcowe srebra i ołowiu w XVI w. (Bytom, Tarnowskie Góry, Toszek) oraz górnictwo rudy darniowej żelaza.
2. Protoindustrializacja na Górnym Śląsku w XVIII:
  - działalność Wilhelma Friedricha von Redena
  - odkrycie pokładów węgla kamiennego przez Salomona Izaaka na terenie dzisiejszego Zabrza w 1790 r.

Osiągnięcia i kompetencje uczniów

Uczeń:

- opisuje zajęcia ludności Śląska przed industrializacją (uprawa roli, rzemiosło, handel);
- wskazuje na mapie najstarsze osady miejskie w księstwie opolsko - raciborskim do XIV w. i główne szlaki handlowe;
- docenia zasługi zakonu cystersów dla rozwoju gospodarczego regionu w średniowieczu;
- wskazuje na mapie miejsca gdzie rozwijało się górnictwo kruszcowe srebra i ołowiu (Bytom, Tarnowskie Góry, Toszek) oraz górnictwo rudy darniowej żelaza (rejon dolin rzecznych Liswarty, Małej Panwi, Stoły, Bierawki, Rudy);
- posługuje się pojęciami: kolonizacja, osadnictwo, urbanizacja, protoindustrializacja;
- ocenia działalność i zasługi: Wilhelma Friedricha von Redena, Salomona Izaaka z Brabantu.

2. Rozwój przemysłowy Zabrze na tle przemian gospodarczych na Górnym Śląsku w XIX wieku.

Lekcja muzealna – Muzeum Górnictwa w Zabrzu.

2 godz.

Treści nauczania

1. Rozwój przemysłu w Zabrzu i na Górnym Śląsku.
2. Urbanizacja Górnego Śląska.
3. Rozwój cywilizacyjny Zabrze.
4. Słynne rody przemysłowców na Górnym Śląsku i Zabrzu : Donnersmarckowie, Tiele-Wincklerowie, Renardowie, Ballestremowie.

Osiągnięcia i kompetencje uczniów

Uczeń:

- omawia przyczyny i skutki rewolucji przemysłowej na Śląsku;
- potrafi wymienić zabrzańskie kopalnie, huty, fabryki i inne zakłady przemysłowe powstałe w XIX w.;
- zna pojęcia: rewolucja przemysłowa, migracja, industrializacja, urbanizacja, uwłaszczenie chłopów;
- wymienia fazy industrializacji;
- wymienia przyczyny i skutki migracji ludności z ośrodków wiejskich do miast;
- wskazuje na mapie najszybciej rozwijające się miasta regionu; przebieg nowo powstałych linii kolejowych;
- korzysta z różnych źródeł zwłaszcza eksponatów muzealnych;
- ukazanie znaczenia rewolucji przemysłowej i związanych z nią osiągnięć dla cywilizacyjnego rozwoju regionu i jej mieszkańców.

3. Wycieczka po Zabrzu śladami rodziny Donnersmarcków.

2 godz.

Treści nauczania

1. Historia rodu Henckel von Donnersmarck.
2. Działalność przemysłowa Guido Henckel von Donnersmarck w Zabrzu i na Śląsku.
3. Wycieczka śladami zabrskich Donnersmarcków - zapoznanie młodzieży z najcenniejszymi zabytkami architektury przemysłowej naszego miasta.

Osiągnięcia i kompetencje uczniów

Uczeń:

- potrafi omówić działalność i zasługi Guido Henckel von Donnersmarck dla rozwoju przemysłowego Zabrza i Górnego Śląska;
- wymienia najważniejsze obiekty kompleksu Huty Donnersmarck (obiekty hutnicze, administracyjne i socjalne: m.in.: park hutniczy i pozostałości huty Donnersmarck, Kasyno (Teatr Nowy), biblioteka (Filharmonia Zabrzeńska), pływalnia kryta (restauracja), dawna dyrekcja (Urząd Miejski), osiedle *Zandka*);
- zna podstawowe założenia urbanistyczne osiedli patronackich na przykładzie osiedla *Zandka* (etymologia nazwy, historia, najciekawsze budynki m.in. *stalowy dom*);
- docenia dziedzictwo poprzemysłowe miasta i dorobek poprzednich pokoleń;
- rozumie konieczność dbałości i ochrony zabytków.

4. Szlak Zabytków Techniki województwa śląskiego.

1 godz.

Treści nauczania

1. Historia powstania, idea, funkcje i cechy Szlaku Zabytków Techniki.
2. Lista zabytków na Szlak Zabytków Techniki województwa śląskiego.
3. Zabrzeńskie obiekty na liście Szlak Zabytków Techniki:
  - Sztolnia Królowa Luiza,
  - Szyb Maciej
  - Kopalnia Guido
  - Muzeum Górnictwa Węglowego.

Osiągnięcia i kompetencje uczniów

Uczeń:

- zna i wyjaśnia nazwę Szlak Zabytków Techniki oraz wymienia najciekawsze obiekty znajdujące się na Szlaku związane są z tradycją górniczą, hutniczą, energetyką, kolejnictwem, łącznością, włókiennictwem, produkcją wody oraz przemysłem spożywczym;
- potrafi wymienić i omówić znaczenie zabrzeńskich obiektów na liście szlaku tj.: Sztolnię Królowej Luizy, Szyb Maciej, Kopalnię Guido, Muzeum Górnictwa Węglowego;
- zna wartość zabytków poprzemysłowych na Śląsku polegająca głównie na ich: autentyczności, oryginalności i atrakcyjności dla turystyki;
- docenia dorobek pokoleń oraz dostrzega wielokulturowe dziedzictwo na Śląsku;
- korzysta z zasobów Internetu.

III Ludzie i miejsca.

Górny Śląsk terenem wielonarodowego, wielokulturowego i wielowyznaniowego dziedzictwa przeszłości.

1. Panteon Kultury Śląskiej.

1 godz.

Treści nauczania

1. Pisarze niemiecko i polskojęzyczni na Górnym Śląsku.
2. Wybitni artyści na Górnym Śląsku i ich wkład w kulturę europejską.

Osiągnięcia i kompetencje uczniów

Uczeń:

- wymienia pisarzy i poetów niemiecko i polskojęzycznych z Górnego Śląska (Juliusz Ligoń, Norbert Bończyk, Paweł Stalmach, Józef Lompa, Karol Miarka, Konstanty Damrot, Gustaw Morcinek, Joseph von Eichendorff, Horst Bienek, Horst Eckert (Janosch));
- zna wybrane utwory Josepha von Eichendorffa, ocenia przyczyny popularności tego twórcy na Górnym Śląsku;
- zna twórczość Janoscha i jego związki z Zabrzem;
- zna dorobek artystyczny kompozytorów, rzeźbiarzy, architektów tworzących lub wywodzących się z Górnego Śląska:
kompozytorzy: Wincenty z Kielczy, Grzegorz Gerwazy Gorczycki, Józef Elsner, Georg Phillip Telemann, Henryk Mikołaj Górecki, Wojciech Kilar
architekci: Dominikus Böhm, Aleksander Hipolit Destailleur, Erich Mendelssohn
rzeźbiarze: Theodor Kalide, Z.Brachmanski,
- podaje przykłady obiektów zaprojektowanych przez Dominikusa Böhma w Zabrze: kościół św. Józefa, projekt kompozycji Placu Targów Poniedziałkowych (dziś Plac Traugutta) z Katolickim Domem Związkowym(dziś kościół św. Kamila), zakładem opiekuńczo – leczniczym, budynkiem Szkoły Zawodowej i budynkiem mieszkalnym, budynek Miejskiej Kasy Oszczędności (Mostostal);
- wyszukuje informacji w zbiorach Internetu;
- analizuje i korzysta z źródeł ikonograficznych;
- zna i docenia dorobek artystyczny twórców z naszego regionu.

2. Nobliści z Górnego Śląska.

1 godz.

Treści nauczania:

1. Laureaci Nagrody Nobla pochodzący z Górnego Śląska:
  - Kurt Alder
  - Konrad Bloch
  - Maria Goeppert-Mayer
  - Otto Stern.
2. Oscar Troplowitz i jego wynalazki.

Osiągnięcia i kompetencje uczniów

Uczeń:

- wymienia noblistów rodem z Królewskiej Huty, Katowic, Nysy i Żor;
- podaje rok otrzymania nagrody;
- zna dziedzinę wyróżnioną u laureata;
- zna postać i wynalazki Oscara Troplowitza (pasta do zębów, krem Nivea, plaster samoprzylepny);
- zbiera materiały na temat noblistów, opracowuje (merytorycznie, graficznie, edytorsko) i przedstawia je w formie gazetki szkolnej;
- rozwija umiejętność pracy grupowej.

3. Rola Kościoła katolickiego i miejsca kultu religijnego na Górnym Śląsku.

1 godz.

Treści nauczania

1. Rola religii w życiu Ślązaków.
2. Tradycje i miejsca pielgrzymowania mieszkańców Górnego Śląska:
  - Sanktuarium św. Anny Samotrzeciej (Góra św. Anny)
  - Sanktuarium Matki Boskiej Piekarskiej (Piekary Śląskie)
  - Pszów, Kamień Śląski, Rudy, Zbrośławice.
3. Święci i błogosławieni na Śląsku
  - święci ze Śląska: Jadwiga – księżna śląska, Jacek – dominikanin, Jan Sarkander, Melchior Grodziecki, Teresa Benedykta od Krzyża (Edyta Stein)
  - kult św. Barbary
  - błogosławiony ks. Emil Szramek (męczennik II wojny światowej).
4. Ludzie kościoła - August Hlond pierwszy śląski biskup.

Osiągnięcia i kompetencje uczniów

Uczeń:

- wymienia i lokalizuje na mapie najważniejsze miejsca kultu religijnego Ślązaków (Sanktuarium św. Anny Samotrzeciej, Sanktuarium Matki Boskiej Piekarskiej) oraz lokalne: Pszów, Kamień Śląski, Rudy, Zbrośławice;
- zna ich historię i znaczenie w życiu religijnym Ślązaków;
- omawia znaczenie pielgrzymek w sensie duchowym i społecznym dla mieszkańców Śląska na przestrzeni wieków;
- potrafi wymienić i omówić znaczenie i przejawy kultu świętych na Górnym Śląsku;
- dostrzega znaczenie głównych wartości Ślązaków: wiara, rodzina, praca;
- zna zasługi dla Kościoła w Polsce oraz na Śląsku kardynała Augusta Hlonda Prymasa Polski (1926-1948);
- szanuje tradycje wynikające z katolicyzmu na Śląsku.

4. Region wielu religii – z dziejów protestantyzmu i Żydów na Górnym Śląsku.

1 godz.

Treści nauczania:

1. Z historii Kościoła Ewangelicko – Augsburskiego na Górnym Śląsku:

- dzieje Reformacji na Śląsku (XVI i XVII w.)
- odrodzenie ewangelicyzmu w XIX w.
- ewangelicy w Zabrze na przestrzeni wieków.

2. Żydzi na Górnym Śląsku i w Zabrzu:

- zarys historii Żydów od początku osadnictwa w końcu średniowiecza poprzez wiek XIX i czasy Holocaustu
- charakterystyka społeczności żydowskiej na Górnym Śląsku i ich rola w rozwoju gospodarczym regionu.

Osiągnięcia i kompetencje uczniów

Uczeń:

- wie, na czym polegała wielowyznaniowość i wielokulturowość Górnego Śląska;
- używa pojęć: reformacja, ewangelicy, wyznanie mojżeszowe, kirkut, synagoga, Holocaust;
- potrafi wskazać związki pomiędzy rozwojem gospodarczym na Śląsku a napływem ludności wyznania ewangelickiego i mojżeszowego;
- docenia wkład i dorobek ewangelików w rozwój regionu (np. powstanie Katowic, działalność opiekuńcza Matki Ewy von Tiele - Winckler w Miechowicach);
- potrafi wskazać na mapie Górnego Śląska gdzie w przeszłości oraz obecnie mieszka najwięcej wyznawców Kościoła Ewangelicko – Augsburskiego;
- wyjaśnia, na czym polegała specyfika i asymilacja ludności żydowskiej na Śląsku w XIX w.;
- omawia dorobek i wkład Żydów w rozwój gospodarczy regionu i Zabrza;
- zna losy ludności żydowskiej w czasie wojny;
- szanuje odmienną religijną i kulturową; jest tolerancyjny.

5. Zabrzeńskie świątynie i nekropolie. Wycieczka śladami wielonarodowości, wielowyznaniowości i wielokulturowości Zabrza.

3 godz.

Treści nauczania:

1. Kościoły katolickie i ich historia (wybrane):

- kościół św. Kamila
- kościół św. Józefa
- kościół św. Anny
- kościół św. Andrzeja.

2. Świątynie Kościoła Ewangelicko- Augsburskiego w Zabrzu

- ewangelicki kościół pw. Pokoju
- filialny w Mikulczycach.

3. Cmentarz żydowski.

Osiągnięcia i kompetencje uczniów

Uczeń:

- wymienia najważniejsze miejsca kultu religijnego w Zabrzu;
- wie, kiedy powstały kościoły: św. Kamila, kościół św. Józefa, kościół św. Anny;
- wie, że najstarszym obiektem sakralnym jest w Zabrzu kościół św. Jana Chrzciciela w Biskupicach;
- zna postaci i dokonania: św. Kamila de Lellis (Patrona Miasta Zabrza), prof. Dominkusa Böhma, ks. Franciszka Pieruszki;

- omawia symbolikę architektury kościoła św. Józefa;
- omawia dzieje ewangelików w Zabrze oraz zna datę 1874 r.- poświęcenia kościoł pw. Pokoju;
- potrafi wymienić najważniejsze zabrzańskie nekropolie;
- omawia dzieje cmentarza żydowskiego w Zabrze;
- rozwija umiejętności obcowania ze sztuką, w tym sztuką i architekturą sakralną;
- rozwija umiejętność właściwego spojrzenia na budowle sakralne, jako miejsca kultu religijnego, a zarazem ciekawe obiekty o statusie zabytków historycznych nierozzerwalnie związanych z historią i współczesnością regionu oraz ich znaczenia ponadregionalnego;
- rozumie, na czym polega wymiar duchowy miejsc kultu religijnego w życiu człowieka wierzącego;
- kształtuje umiejętność kulturalnego sposobu bycia w czasie trwania wycieczki ze szczególnym uwzględnieniem właściwego zachowania w trakcie zwiedzania obiektów sakralnych oraz rozumienie konieczności przestrzegania zasad bezpieczeństwa.

SPOSOBY OSIĄGANIA CELÓW KSZTAŁCENIA I WYCHOWANIA

Osiągnięcie celów założonych w programie „Zabrze na tle dziejów Górnego Śląska. Historia i tradycje regionu i miasta” będzie możliwe poprzez:

a) wykorzystanie na lekcjach:

- różnorodnych źródeł historycznych: pisanych, ikonograficznych, kartograficznych;
- filmów dokumentalnych i fabularnych;
- nagrań (wspomnienia, wywiady- także samodzielnie przeprowadzone przez uczniów z członkami swoich rodzin lub znajomymi);

b) udział w lekcjach muzealnych (Muzeum Miejskie w Zabrze, Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrze, Muzeum Powstań Śląskich w Świętochłowicach);

c) wycieczki po Zabrze

Realizację celów umożliwi stosowanie obok metod klasycznych (wykład, opowiadanie, praca ze źródłem historycznym) przede wszystkim metod aktywizujących uczniów w procesie nauczania, pozwalających rozwijać ich umiejętności:

- myślenie przyczynowo- skutkowe,
- lokalizację wydarzeń w czasie i przestrzeni historycznej,
- odróżnianie faktów i opinii,
- wyciąganie wniosków,
- formułowanie ocen,
- pracy w zespole .

W osiągnięciu zamierzonych celów nauczania ważną rolę spełniać będzie technologia informacyjno – komunikacyjna (m.in. korzystanie z zasobów Internetu, tworzenie prezentacji multimedialnych, redagowanie materiałów do przygotowania wystawy w szkole).

OCENIANIE OSIĄGNIĘĆ UCZNIÓW

Do sprawdzania i oceniania osiągnięć uczniów stosowane będą różne narzędzia i formy oceniania, np.:

- sprawdziany pisemne,
- wypowiedzi ustne,
- samodzielne przygotowania materiałów do lekcji,
- umiejętność pracy w grupie,
- aktywność na lekcjach, zajęciach muzealnych lub wycieczce przedmiotowej (karty pracy).

Dla uczniów zdolnych, szczególnie zainteresowanych historią regionu i dziejami miasta są przewidziane zadania dodatkowe (np. przygotowanie planu lub poprowadzeniu wycieczki po mieście, udział w konkursach o tematyce regionalnej, przygotowanie wystawy o tematyce regionalnej w szkole).

W pracy z uczniem mającym trudności w nauce także stosowane będą formy, metody pracy i środki dydaktyczne dostosowane do ich potrzeb i możliwości.

Ocenianie uczniów będzie zgodne z Wewnątrzszkolnym Systemem Oceniania.

EWALUACJA

Ewaluacja końcowa programu zostanie przeprowadzona po zrealizowaniu materiału nauczania w formie badania ankietowego dla uczniów. Ankieta zawierać będzie pytania dotyczące opinii uczniów na temat sposobu prowadzenia zajęć oraz pytania sprawdzające ich wiedzę i umiejętności z zakresu przewidzianego programem. Wyniki ankiety będą pomocne przy ewentualnej modyfikacji programu

UWAGI O WARUNKACH I SPOSOBACH REALIZACJI PROGRAMU

1. Lekcje tematycznego wątku autorskiego *Zabrze na tle dziejów Górnego Śląska. Historia i tradycje regionu i miasta*” przedmiotu *Historia i społeczeństwo. Dziedzictwo epok* realizowane będą w klasie IV technikum, natomiast wyjazdy do muzeum lub wycieczki po mieście mogą być realizowane już w klasie III.
2. Uczniowie będą korzystać na lekcjach z materiałów przygotowanych przez nauczyciela (materiały źródłowe, multimedialne, karty pracy) bądź przygotowanych samodzielnie w ramach pracy domowej.
3. Część zagadnień będzie realizowana w czasie zajęć muzealnych i wycieczek przedmiotowych.